Teismo praktikos rinkinys

GENERALINIO ADVOKATO
PRIIT PIKAMÄE IŠVADA,
pateikta 2020 m. gruodžio 3 d.[1]

Byla C-739/19

VK
prieš
An Bord Pleanála,
dalyvaujant
The General Council of the Bar of Ireland,
The Law Society of Ireland and the Attorney General

(*Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas, Airija) prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Advokatų laisvė teikti paslaugas – Direktyva 77/249/EEB – 5 straipsnis – Kitoje valstybėje narėje įsisteigusio advokato, atstovaujančio klientui nacionaliniuose teismuose vykstančiuose teismo procesuose, pareiga dirbti drauge su nacionaliniu advokatu – Šalies, kuriai per prejudicinio sprendimo procedūrą atstovauja advokatas užsienietis, galimybė būti atstovaujamai to paties advokato tolesniame nacionaliniame procese“

I. Įžanga

1. Šioje byloje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, grindžiamo SESV 267 straipsniu, *Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas, Airija) pateikia Teisingumo Teismui keturis prejudicinius klausimus dėl 1977 m. kovo 22 d. Tarybos direktyvos 77/249/EEB, skirtos padėti teisininkams veiksmingai naudotis laisve teikti paslaugas[2], 5 straipsnio išaiškinimo. Šis prašymas pateiktas nagrinėjant ieškovo pagrindinėje byloje VK ir *An Bord Pleanála* (institucija, nagrinėjanti skundus teritorijų planavimo srityje) ginčą dėl šio ieškovo advokatui užsieniečiui nustatyto įpareigojimo dirbti drauge su advokatu, įrašytu į Airijos advokatų sąrašus, kad jis galėtų atstovauti minėtam ieškovui prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiame teisme.

2. Direktyvos 77/249 5 straipsnyje nepatikslinta, ką tiksliai reiškia šioje nuostatoje numatyta kitoje valstybėje narėje įsisteigusio vizituojančio advokato prievolė dirbti drauge, taip paliekant valstybėms narėms tam tikrą diskreciją perkeliant šią nuostatą į nacionalinę teisę. Šioje byloje Teisingumo Teismas turi galimybę patikslinti šios diskrecijos apimtį, o konkrečiau – nustatyti aplinkybes, kuriomis pagrįsta nustatyti tokį įpareigojimą. Ypatingą dėmesį reikės skirti klausimui, kaip suderinti SESV 56 straipsnio pirmoje pastraipoje įtvirtintą laisvę teikti paslaugas su kitais teisėtais interesais, pavyzdžiui, būtinybe užtikrinti teisines paslaugas gaunančio besibylinėjančio asmens apsaugą ir užtikrinti gerą teisingumo vykdymą, interesus, kuriuos siekiama apsaugoti šia nuostata.

1 Originalo kalba: prancūzų.

2 OL L 78, 1977, p. 17; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 6 sk., 1 t., p. 52.

II. Teisinis pagrindas

A. Sąjungos teisė

3. Direktyvos 77/249 1 straipsnyje nustatyta:

„1. Ši direktyva, taikoma teisininkų [advokatų] veiklai, susijusi[ai] su paslaugų teikimu, tokiu mastu ir tokiomis sąlygomis, kaip numatyta šioje direktyvoje.

<…>

2. „Teisininkas“ [„Advokatas“] reiškia asmenį, turintį teisę užsiimti profesine veikla, vienu iš šių pavadinimų:

<…>

Vokietijos Federacinė Respublika: Rechtsanwalt,

<…>“

4. Direktyvos 77/249 5 straipsnyje numatyta:

„Dėl veiklos, susijusios su kliento atstovavimu [ir gynimu] teisiniuose procesuose, valstybė narė gali reikalauti, kad teisininkai [advokatai], kuriems taikomas 1 straipsnis:

– būtų pristatyti, pagal vietos taisykles ar papročius, pirmininkaujančiam teisėjui ar, jei reikia, atitinkamos advokatūros pirmininkui priimančioje valstybėje narėje;

– dirbtų drauge su teisininku [advokatu], kuris praktikuoja atitinkamoje teismo įstaigoje [bylą nagrinėjančiame teisme] ir kuris, kai reikia, atsako prieš tą įstaigą [teismą], arba su tokioje įstaigoje [šiame teisme] praktikuojančiu kaip „avoué“ ar „procuratore.“

B. Airijos teisė

5. *European Communities (Freedom to Provide Services) (Lawyers) Regulations 1979* (1979 m. Europos Bendrijų (Laisvės teikti paslaugas) (Advokatai) taisyklės, toliau – 1979 m. taisyklės), kuriomis Direktyvos 77/249 nuostatos perkeltos į Airijos teisę, 2 straipsnio 1 dalyje apibrėžiama sąvoka „vizituojantis advokatas“ (angl. *visiting lawyer*), kuris yra įgaliotas atstovauti kitos valstybės narės teismuose, darant nuorodą į Direktyvos 77/249 1 straipsnio 2 dalyje pateiktą sąrašą.

6. 1979 m. taisyklių 6 straipsnyje nurodyta:

„Kai vizituojantis advokatas Airijoje vykdo veiklą, susijusią su kliento atstovavimu ir gynyba teisme, jis turi dirbti drauge su advokatu, kuriam leidžiama praktikuoti bylą nagrinėjančiame teisme ir kuris, kai reikia, atsako prieš šį teismą.“

III. Ginčo faktinės aplinkybės, pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

7. Ieškovas pagrindinėje byloje VK inicijavo apeliacinį procesą *Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas) dėl teismo procese, pradėtame dėl išduoto leidimo netoli ieškovo ūkio statyti rastų nugaišusių gyvūnų patikros įstaigą, patirtų bylinėjimosi išlaidų apmokėjimo.

8. Šis prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas nagrinėjant ginčą, dėl kurio *Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas) jau buvo pateikęs prašymą priimti prejudicinį sprendimą; dėl jo Teisingumo Teismas priėmė 2018 m. spalio 17 d. Sprendimą *Klohn* (C-167/17, EU:C:2018:833).

9. VK nusprendė, kad *Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas) procese atstovaus pats sau.

10. Europos Sąjungos Teisingumo Teisme jam atstovavo O, Vokietijoje įsisteigusi vokiečių advokatė (*Rechtsanwältin*).

11. Po 2018 m. spalio 17 d. Sprendimo *Klohn* (C-167/17, EU:C:2018:833) byla buvo grąžinta nagrinėti *Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas), kad jis priimtų sprendimą dėl VK pateikto apeliacinio skundo, atsižvelgdamas į Teisingumo Teismo sprendime pateiktą bylai reikšmingų Sąjungos teisės nuostatų išaiškinimą.

12. Tokiomis aplinkybėmis VK pageidavo, kad O, advokatė, neturinti teisės praktikuoti Airijoje, atstovautų jo interesams *Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas).

13. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui kyla klausimas, ar 1979 m. taisyklių 6 straipsnis, kuriame vizituojantis advokatas „užsienietis“ įpareigojamas kreiptis į nacionalinį advokatą, jeigu teismo procese šalis turi teisę atstovauti pati sau.

14. Visų pirma jis kelia klausimą, kaip aiškinti 1988 m. vasario 25 d. Sprendimą *Komisija / Vokietija* (427/85, EU:C:1988:98), kuriame Teisingumo Teismas nagrinėjo valstybės narės teisę reikalauti, kad vizituojantis advokatas dirbtų drauge su nacionaliniu advokatu. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės klausia, ar dėl minėto sprendimo įpareigojimas dirbti drauge netenka galios tuo atveju, kai šaliai, kuriai vizituojantis advokatas ketina atstovauti, pagal nacionalinės teisės aktus leidžiama atstovauti pačiai sau.

15. Šiuo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad reikalavimas dirbti „drauge“ yra ribotas. Nebūtina, kad nacionalinis advokatas būtų įgaliotas advokatas ar advokatas, kuris veda bylą teisme. Abiem aptariamiems advokatams, t. y. vizituojančiam advokatui ir advokatui, praktikuojančiam pagal Airijos teisę, reikėtų palikti laisvę tiksliai nustatyti vieno ir kito advokato vaidmenį. Advokato, praktikuojančio pagal Airijos teisę, vaidmuo yra būti paskirtam vizituojančiam advokatui padedančiu advokatu, jei siekiant tinkamai atstovauti klientui ir tinkamai vykdyti pareigas bylą nagrinėjančiame teisme reikėtų žinių ar konsultacijų, kurios galėtų būti būtinos būtent todėl, kad vizituojančiam advokatui galbūt mažai žinomi potencialiai reikšmingi nacionaliniai teisės, praktikos ir proceso ar profesinės etikos aspektai. Taigi šio bendradarbiavimo mastas labai priklauso nuo kiekvieno atvejo aplinkybių, turint omenyje tai, kad egzistuoja reali rizika, jog vizituojantis advokatas dėl neapsižiūrėjimo gali neįvykdyti savo pareigų klientui ar teismui, kuriame iškelta byla, jeigu bent nenurodytų pagal Airijos teisę praktikuojančio advokato, kuris padėtų jam šiose srityse.

16. Galiausiai prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad viena iš profesinės etikos pareigų, kurios privalo paisyti kiekvienas Airijos teismuose šaliai atstovaujantis advokatas, yra pareiga atlikti paiešką visose bylai reikšmingose teisės srityse ir atkreipti teismo dėmesį į visus teisinius, teisėkūros ar jurisprudencijos aspektus, kurie galėtų turėti poveikį tinkamai proceso eigai. Ši pareiga būtų taikoma net ir tuo atveju, jei nagrinėjamas aspektas būtų nepalankus šio advokato ginamai pozicijai. Ši pareiga laikoma būdinga teismo procesams *common law* šalyse, kai teismui būtiną esminę informaciją, kad jis galėtų priimti tinkamą sprendimą teisės klausimais, suranda šalys, o ne pats teismas. Akivaizdu, kad taip nėra tuo atveju, jei šalys atstovauja sau pačios. Tokiais atvejais teismai turi padaryti viską, ką gali, kad išnagrinėtų teisės klausimus be vienos ar abiejų šalių advokato pagalbos.

17. Tokiomis aplinkybėmis *Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas) nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui tokius prejudicinius klausimus:

„1. Ar valstybei narei draudžiama pasinaudoti [Direktyvos 77/249] 5 straipsnyje numatyta galimybe nustatyti advokatui, jam vykdant veiklą, susijusią su kliento atstovavimu ir gynyba teisme, pareigą dirbti „drauge su teisininku [advokatu], kuris praktikuoja atitinkamoje teismo įstaigoje [bylą nagrinėjančiame teisme]“, visais atvejais, kai šalis, kuriai vizituojantis advokatas ketina atstovauti tokiame procese, turi teisę pati sau atstovauti?

2. Jei į pirmąjį klausimą būtų atsakyta neigiamai, į kokius veiksnius nacionalinis teismas turėtų atsižvelgti vertindamas, ar leidžiama nustatyti pareigą dirbti „drauge su“?

3. Konkrečiai kalbant, ar šioje nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą apibūdintos ribotos pareigos dirbti „drauge su“ nustatymas yra proporcingas, todėl pagrįstas advokatų laisvės teikti paslaugas apribojimas, atsižvelgiant į viešąjį interesą šioje srityje, t. y. būtinybę apsaugoti teisinių paslaugų gavėjus ir būtinybę užtikrinti gerą teisingumo vykdymą?

4. Jei į trečiąjį klausimą būtų atsakyta teigiamai, ar toks požiūris taikomas visais atvejais, o jei ne, į kokius veiksnius nacionalinis teismas turėtų atsižvelgti vertindamas, ar tokią pareigą galima nustatyti konkrečiu atveju?“

IV. Procesas Teisingumo Teisme

18. Teisingumo Teismo kanceliarija 2019 m. spalio 4 d. nutartį dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą gavo 2019 m. spalio 8 d.

19. VK, *General Council of the Bar of Ireland*, *Law Society of Ireland*, Airijos ir Ispanijos vyriausybės, taip pat Europos Komisija rašytines pastabas pateikė per Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto 23 straipsnyje nustatytą terminą.

20. 2020 m. liepos 14 d. taikydamas proceso organizavimo priemonę Teisingumo Teismas raštu pateikė klausimus Airijos vyriausybei. Rašytinės pastabos dėl klausimų, užduotų taikant minėtą proceso organizavimo priemonę, buvo pateiktos per nustatytą terminą.

21. 2020 m. rugsėjo 23 d. teismo posėdyje žodines pastabas pateikė VK, *General Council of the Bar of Ireland*, *Law Society of Ireland*, Airijos ir Ispanijos vyriausybių bei Komisijos įgalioti atstovai.

V. Teisinė analizė

A. Pirminės pastabos

22. Sąjungos bendroji rinka yra Europos integracijos kertinis akmuo ir augimo bei užimtumo variklis, joje, be kita ko, numatyta SESV 56 straipsnio pirmoje pastraipoje įtvirtinta paslaugų teikimo laisvė. Teisinių paslaugų teikimas, o konkrečiai – advokatų teisinės konsultacijos, atstovavimas ir gynyba teisminėse institucijose (šie klausimai ir yra šios bylos esmė)[3] priskiriama pagal Sutartis užtikrinamoms pagrindinėms laisvėms.

3 Reikia patikslinti, kokios paslaugos nagrinėjamos šioje byloje, nes advokato vykdoma veikla gali apimti daug įvairių užduočių. Kaip generalinis advokatas P. Léger nurodė savo išvadoje byloje *Wouters ir kt.* (C-309/99, EU:C:2001:390, 50 punktas), advokato vykdoma veikla tradiciškai susijusi su dviem esminėmis funkcijomis: pirma, teisinės konsultacijos (jos apima susipažinimą su tam tikrais dokumentais, derybas dėl tam tikrų dokumentų ir jų parengimą) ir, antra, pagalba klientui ir atstovavimas jam teisminėse ir neteisminėse institucijose.

23. Teisinių paslaugų teikimui būdingi su skirtingomis valstybių narių tradicijomis glaudžiai susiję ypatumai. Paprastai siekiant užsiimti advokato profesija reikalaujama puikiai išmanyti visas iš šių tradicijų kylančias taisykles. Atsižvelgiant į ilgą ir sudėtingą Europos istoriją, joje yra daug tradicijų, kurias nulėmė teisinių kultūrų įvairovė, ir kiekvienai iš šių tradicijų būdinga sava specifika [4]. Nepaisant įvairių kultūrinių mainų tarp Europos tautų [5] ir integracijos proceso skatinamo teisės aktų derinimo, valstybių narių teisinės ir teisminės sistemos ir toliau grindžiamos atitinkamomis jų tradicijomis, ir tai atsispindi ne tik instituciniu, bet ir teisės bei profesinės etikos taisyklių lygmeniu. Nors tokios teisinių tradicijų įvairovės išsaugojimas gali būti svarbus, neabejotina, kad dėl jos gali kilti kliūčių užsiimti advokato profesija. Paprastai advokatas, kad galėtų teikti paslaugas kitoje valstybėje narėje, prieš tai yra priverstas susipažinti su joje galiojančiomis taisyklėmis, o tam reikalingas tam tikras prisitaikymas.

24. Siekdamas kiek įmanoma leisti tarpvalstybinį teisinių paslaugų teikimą ir įveikti kliūtis, kylančias dėl nacionalinių teisinių sistemų skirtumų, Sąjungos teisės aktų leidėjas priėmė kelis antrinės teisės aktus, įskaitant Direktyvą 77/249, skirtą padėti advokatams veiksmingai naudotis laisve teikti paslaugas. Šioje direktyvoje numatytas automatinis valstybių narių advokatų profesinių pavadinimų tarpusavio pripažinimas ir galimybė tam tikromis sąlygomis vykdyti šią veiklą kitose valstybėse narėse. Viena iš sąlygų, kurias valstybės narės gali nustatyti pagal šios direktyvos 5 straipsnį, yra vizituojančio advokato pareiga „dirbt[i] drauge su teisininku [advokatu], kuris praktikuoja atitinkamoje teismo įstaigoje [bylą nagrinėjančiame teisme] ir kuris, kai reikia, atsako prieš tą įstaigą[teismą]“.

25. Šioje byloje Teisingumo Teismas turi galimybę patikslinti valstybių narių diskrecijos, kurią jos turi šios sąlygos įgyvendinimo tvarkos srityje, apimtį. Ypatingą dėmesį reikėtų skirti klausimui, kaip suderinti paslaugų teikimo laisvę ir kitus šioje srityje pripažintus teisėtus interesus, pavyzdžiui, būtinybę užtikrinti besibylinėjančio asmens, kuris naudojasi tokiomis paslaugomis, apsaugą ir užtikrinti gerą teisingumo vykdymą, kurį šia sąlyga iš esmės siekiama apsaugoti.

26. Vertinant šiuo požiūriu, pareiga dirbti drauge su advokatu, praktikuojančiu teisme, kuriame iškelta byla, siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi taikytinų taisyklių, galėtų atrodyti pernelyg ribojanti, atsižvelgiant į siekiamus tikslus. Nereikia pamiršti, jog tokia sąlyga galiausiai reiškia, kad besibylinėjantis asmuo turės padengti su ieškiniu susijusias išlaidas ir lygiagrečiai apmokėti už dviejų advokatų paslaugas, o tai gali jį atgrasyti nuo savo teisių gynimo. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje saugoma kiekvieno asmens teisė gauti teisinę pagalbą, būti ginamam ir atstovaujamam teisme. Ši teisė užtikrina galimybę veiksmingai kreiptis į teismą, o tai yra esminis teisinės valstybės elementas [6]. Šiomis pirminėmis pastabomis siekiama parodyti Teisingumo Teismo pateiktinų atsakymų poveikį prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo prejudiciniams klausimams.

4 Šiuo klausimu žr. Visegrády, A., „Legal Cultures in the European Union“, *Acta Juridica Hungarica*, vol. 42, Nr. 3–4 (2001), p. 203, kuris labai bendrai išskiria romanų, germanų, šiaurės ir „common law“ teisės šeimas.

5 Ženevoje gyvenęs rašytojas, filosofas ir muzikantas Jean-Jacques Rousseau XVIII a. rašė: „il n'y a plus aujourd'hui de Français, d'Allemands, d'Espagnols, d'Anglais même, quoi qu'on en dise; il n'y a que des Européens“ („Šiandien jau nebėra prancūzų, vokiečių, ispanų, net anglų: tėra tik europiečiai“).

6 Šiuo klausimu žr. generalinio advokato P. Cruz Villalón išvadą byloje *Samba Diouf* (C-69/10, EU:C:2011:102, 37 ir 39 punktai) ir 2010 m. gruodžio 22 d. Sprendimą *DEB* (C-279/09, EU:C:2010:811, 31 ir 59 punktai). Visų pirma dėl advokato vaidmens *Charte des principes essentiels de l'avocat européen et Code de déontologie des avocats européens* (Europos advokatams taikomų esminių principų chartija ir Europos advokatų profesinės etikos kodeksas; Europos advokatų taryba (CCBE), 2019) 1.1 straipsnyje nurodyta, kad „advokato vaidmuo visuomenėje, pagrįstoje pagarba teisingumui, yra ypatingas. Jo pareigos nesibaigia sąžiningu teisės aktais nedraudžiamų nurodymų vykdymu. Advokatas turi užtikrinti, kad būtų paisoma teisinės valstybės principo ir asmenų, kurių teises ir laisves jis gina, interesų. Jo pareiga yra ne tik vesti savo kliento bylą teisme, bet ir būti jo patarėju. Pagarba advokato vykdomoms pareigoms yra esminė teisinės valstybės ir demokratinės visuomenės sąlyga“.

B. Dėl pirmojo, antrojo ir trečiojo prejudicinių klausimų

27. Pirmaisiais trimis klausimais, kuriuos reikėtų nagrinėti kartu, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar advokato teisė atstovauti šaliai kitoje valstybėje narėje remiantis Direktyva 77/249 gali priklausyti nuo šios valstybės šiam advokatui nustatytos pareigos dirbti drauge su nacionaliniu advokatu, jeigu šaliai, kuriai advokatas ketina atstovauti teisme, bylą nagrinėjančiame teisme leidžiama atstovauti pačiai sau, o jeigu taip, tai kaip gali būti suformuluota tokia pareiga.

1. Pareiga dirbti drauge su nacionaliniu advokatu savaime riboja teisinių paslaugų teikimo laisvę

28. Direktyva 77/249 buvo priimta remiantis EEB 59 straipsniu (dabar – SESV 56 straipsnis). Kaip jau minėjau pateikdamas pirmines pastabas, Direktyva 77/249 įgyvendinama paslaugų teikimo laisvė, nes ja siekiama palengvinti advokatams veiksmingą naudojimąsi šia laisve. Remiantis Teisingumo Teismo suformuota jurisprudencija, pagal SESV 56 straipsnį reikalaujama ne tik panaikinti bet kokią kitoje valstybėje narėje įsisteigusio paslaugų teikėjo diskriminaciją dėl nacionalinės priklausomybės ar dėl to, kad jis yra įsisteigęs kitoje valstybėje narėje nei ta, kurioje turi būti teikiama paslauga, bet ir bet kokį apribojimą, net vienodai taikomą ir nacionaliniams, ir kitų valstybių narių paslaugų teikėjams, jeigu jis draudžia paslaugų teikėjo, įsteigto kitoje valstybėje narėje, kurioje jis teisėtai teikia analogiškas paslaugas, veiklą, ją trukdo ar daro ne tokią patrauklią[7].

29. Tokiomis aplinkybėmis man atrodo reikšminga pažymėti, kad bet kokia pareiga dirbti „drauge“ su nacionaliniu advokatu savaime riboja advokatų laisvę teikti paslaugas, kaip tai suprantama pagal minėtą jurisprudenciją, nes pagal ją reikalaujama, kad besibylinėjantis asmuo, norėdamas pasinaudoti kitoje valstybėje narėje įsisteigusio paslaugų teikėjo paslaugomis, patirtų papildomų išlaidų, susijusių su tuo, kad tuo pačiu metu jam tektų samdyti nacionalinį advokatą. Ši aplinkybė gali turėti atgrasantį poveikį besibylinėjančiam asmeniui, visų pirma tarpvalstybinio pobūdžio bylose, kuriose neretai reikia taikyti Sąjungos teisę ir skirtingų teisinių sistemų teisės aktus. Besibylinėjančiam asmeniui būtų kliudoma pasinaudoti advokato „užsieniečio“ paslaugomis, taip pat ir šiam būtų daromas poveikis, nes jis negalėtų siūlyti savo paslaugų kitoje valstybėje narėje nei jo kilmės valstybė narė. Kalbant konkrečiai apie kitoje valstybėje narėje įsisteigusio advokato padėtį, reikia pažymėti, kad, priešingai, nei numatyta SESV 57 straipsnyje, jis negali laikinai vykdyti savo veiklos valstybėje narėje, kurioje teikiama paslauga, tomis pačiomis sąlygomis kaip tos, kurias ši valstybė nustato savo pačios piliečiams.

30. Atsižvelgiant į tai, reikia priminti, kad laisvė teikti paslaugas, priskiriama Sutartyse įtvirtintiems pagrindiniams principams, gali būti ribojama nustatant tik tokias taisykles, kurios yra *pateisinamos* privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais, kurie yra tinkami užsibrėžtam tikslui pasiekti ir *proporcingi* atsižvelgiant į šį tikslą[8]. Tai, kad Sąjungos teisės aktų leidėjas pagal Direktyvos 77/249 5 straipsnį suteikė valstybėms narėms galimybę nustatyti tokį apribojimą, nereiškia, kad valstybės narės, naudodamosi šia teise, turi neribotą diskreciją. Priešingai, toks apribojimas turi atitikti minėtus reikalavimus, kaip Teisingumo Teismas priminė byloje *Komisija / Vokietija*[9], kuri yra labai reikšminga nagrinėjant šią bylą.

7 2020 m. vasario 26 d. Sprendimas *Stanleyparma ir Stanleybet Malta* (C-788/18, EU:C:2020:110, 17 punktas); 2016 m. kovo 10 d. Sprendimas *Safe Interenvíos* (C-235/14, EU:C:2016:154, 98 punktas); 2013 m. rugsėjo 12 d. Sprendimas *Konstantinides* (C-475/11, EU:C:2013:542, 44 punktas); 2014 m. kovo 18 d. Sprendimas *International Jet Management* (C-628/11, EU:C:2014:171, 57 punktas) ir 2012 m. gruodžio 19 d. Sprendimas *Komisija / Belgija* (C-577/10, EU:C:2012:814, 38 punktas).

8 2017 m. rugsėjo 19 d. Sprendimas *Komisija / Airija* (*Registracijos mokestis*) (C-552/15, EU:C:2017:698, 74 punktas).

9 1988 m. vasario 25 d. Sprendimas *Komisija / Vokietija* (427/85, EU:C:1988:98, 12 ir 13 punktai).

31. Byloje *Komisija / Vokietija* buvo nagrinėjamas Komisijos pareikštas ieškinys dėl įsipareigojimų neįvykdymo, o Teisingumo Teismas turėjo išsamiai išnagrinėti, ar Vokietijos teisės aktai, pagal kuriuos kitoje valstybėje narėje įsisteigę vizituojantieji advokatai, teikiantys paslaugas, susijusias su atstovavimu klientui ir jo gynyba teisme, buvo įpareigojami dirbti tik drauge su Vokietijoje įsisteigusiu advokatu, atitiko EEB 59 ir 60 straipsnius bei Direktyvą 77/249. Teisingumo Teismas minėtame sprendime konstatavo, kad Vokietijos Federacinė Respublika neįvykdė jai pagal minėtas normas nustatytų įpareigojimų. Tame sprendime Teisingumo Teismas daugiausia dėmesio skyrė Vokietijos teisės aktuose nustatyto apribojimo pateisinimo ir proporcingumo analizei. Kadangi antrinė teisė, aiškinama atsižvelgiant į pirminę teisę, yra tas kriterijus, kuriuo reikia remtis nustatant nagrinėjamų Airijos teisės aktų atitiktį Sąjungos teisei, siūlau vadovautis nustatyta analizės struktūra, kurią nurodžiau pirmesniame šios išvados punkte.

32. Reikia pažymėti, kad, nepaisant panašumų, ši byla skiriasi nuo bylos *Komisija / Vokietija* procedūriniu požiūriu. Iš tiesų taisyklės, pagal kurias reglamentuojamas ieškinys dėl įsipareigojimų neįvykdymo pagal SESV 258 straipsnį, be kita ko, Teisingumo Teismo jurisdikcija, netaikomos. Pagal SESV 267 straipsnį pateiktu prašymu priimti prejudicinį sprendimą jį pateikęs teismas prašo išaiškinti Sąjungos teisę, siekdamas taikyti ją nagrinėjamam ginčui. Taigi Teisingumo Teismas gali priimti tik netiesioginį sprendimą dėl Airijos teisės aktų atitikties Sąjungos teisei, pateikdamas prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui tik tokį išaiškinimą, kuris leistų jam pačiam priimti sprendimą dėl šio klausimo [10].

33. Siekiant tiksliai atsakyti į prejudicinius klausimus, pirmiausia reikia nustatyti tikslų nagrinėjamų Airijos teisės aktų turinį, kartu atsižvelgiant į tai, kaip juos aiškina nacionaliniai teismai. Kaip Teisingumo Teismas pažymėjo byloje, kurioje priimtas Sprendimas *Komisija / Vokietija*, Direktyvoje 77/249 sąvokos „dirbti drauge“ ir „atsako prieš [teismą]“ [11] niekaip nepatikslintos, taip paliekant valstybėms narėms tam tikrą diskreciją, susijusią su jos perkėlimu į nacionalinę teisę. Iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad Airijos teisės akte iš esmės pakartota Direktyvos 77/249 5 straipsnio formuluotė. Kaip nurodo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, kuris, regis, remiasi savo „praktiniais nurodymais“, kuriuose nustatyti išsamūs procedūriniai reikalavimai, susiję su iš Direktyvos 77/249 kylančių teisių įgyvendinimu, nuostata, kurioje nustatytas toks įpareigojimas, t. y. 1979 m. taisyklių 6 straipsnis, „tiksliai atitinka Direktyvos 77/249 5 straipsnio tekstą“.

34. Vis dėlto atrodo, kad paprastai ši nuostata taikoma lanksčiai. Kaip nurodo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, Airijos teisės aktuose numatytas „minimalus reikalavimas <…> turėti galimybę kreiptis į pagal Airijos teisę praktikuojantį advokatą, kad šis prireikus teiktų pagalbą nacionalinės teisės, nacionalinės praktikos ir procedūros ar profesinės etikos klausimais“. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat nurodo, kad „Teisingumo Teismo sprendimo byloje *Komisija / Vokietija* (427/85) priėmimo metu pagal Vokietijos teisę numatyto įpareigojimo taikymo sritis ar apimtis buvo kur kas platesnė nei įpareigojimo, kuris būtų taikomas pagal Airijos teisę, jei Airijai apskritai būtų leista nustatyti įpareigojimą praktikuoti „drauge su“. Airijos teisės aktus reikia nagrinėti remiantis būtent šia informacija, atsižvelgiant į SESV 56 straipsnį ir Direktyvą 77/249.

10 1993 m. gruodžio 15 d. Sprendimas *Hünermund ir kt.* (C-292/92, Rink. p. I-6787, 8 punktas); 2008 m. sausio 31 d. Sprendimas *Centro Europa 7* (C-380/05, Rink. p. I-349, 50 punktas) ir 2010 m. sausio 26 d. Sprendimas *Transportes Urbanos y Servicios Generales* (C-118/08, EU:C:2010:39, 23 punktas).

11 1988 m. vasario 25 d. sprendimas (427/85, EU:C:1988:98, 22 punktas).

35. Neatsižvelgiant į tai, kokią žalą Airijos teisės aktuose numatytas įpareigojimas dirbti drauge gali sukelti, neginčijama, kad ši sąlyga dėl šioje išvadoje jau nurodytų priežasčių savaime riboja paslaugų teikimo laisvę [12]. Šioje byloje kyla esminis klausimas, ar yra privalomieji bendrojo intereso pagrindai, kuriais toks ribojimas būtų pateisinamas, o jeigu taip, tai ar toks ribojimas yra proporcingas, atsižvelgiant į nacionalinės teisės aktų leidėjo siekiamus tikslus. Paslaugų teikimo laisvės ribojimo lygis gali atlikti svarbų vaidmenį analizuojant proporcingumą ir turi būti nustatomas atsižvelgiant į Airijos teisės aktuose nustatytą darbo drauge tvarką.

2. Geras teisingumo vykdymas ir besibylinėjančio asmens apsauga yra privalomieji bendrojo intereso pagrindai

36. Dėl privalomųjų bendrojo intereso pagrindų, kuriais galima būtų pateisinti tokį apribojimą, reikia pažymėti, kad iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, jog Airijos teisės aktais siekiama apsaugoti du interesus, t. y. gero teisingumo vykdymo interesą ir besibylinėjančio asmens, kaip vartotojo, apsaugos interesą. Reikia patikrinti, ar šie tikslai Sąjungos teisinėje sistemoje pripažįstami kaip privalomieji bendrojo intereso pagrindai.

37. Šiuo klausimu pirmiausia reikėtų pažymėti, jog Teisingumo Teismas Sprendimo *Komisija / Vokietija* 23 punkte nurodė, kad „nors pagal [Direktyvą 77/249] nacionalinės teisės aktuose leidžiama reikalauti, kad vizituojantis advokatas dirbtų drauge su [nacionaliniu] advokatu, ja siekiama sudaryti vizituojančiam advokatui sąlygas vykdyti kliento pavestas užduotis, kartu *paisant gero teisingumo vykdymo*“ [13]. Teisingumo Teismas taip pat pažymėjo, kad, „vertinant šiuo požiūriu, vizituojančiam advokatui nustatyta pareiga dirbti drauge su nacionaliniu advokatu siekiama suteikti jam būtiną pagalbą, kad jis galėtų veikti kitoje nei jam įprasta teisinėje sistemoje ir *užtikrinti bylą nagrinėjantį teismą, kad vizituojantis advokatas faktiškai gauna šią pagalbą, todėl gali visapusiškai laikytis taikytinų proceso ir profesinės etikos taisyklių*“.

38. Šią minėto sprendimo ištrauką, kurioje Teisingumo Teismas aiškina Direktyvos 77/249 5 straipsnio priėmimo tikslą, suprantu taip, kad joje aiškiai pripažįstama, kad geras teisingumo vykdymas yra privalomasis bendrojo intereso pagrindas, kuriuo iš esmės galima pateisinti įpareigojimo dirbti drauge su nacionaliniu advokatu nustatymą vizituojančiam advokatui.

39. Dėl besibylinėjančio asmens kaip vartotojo apsaugos reikia konstatuoti, kad šis interesas iš dalies sutampa su interesu, susijusiu su geru teisingumo vykdymu, atsižvelgiant į tai, kad veiksminga kliento gynyba ir atstovavimas jam nacionaliniuose teismuose taip pat daug priklauso nuo įgalioto advokato gero profesinio pasirengimo. Aišku, kad advokatas, gerai išmanantis taikytiną teisę ir profesinės etikos taisykles, tikrai gali įvykdyti tiek teismų sistemos, tiek teisinių paslaugų gavėjo reikalavimus [14]. Šie interesai yra nedalomi ir tam tikru požiūriu yra dvi to paties medalio pusės, kaip tai rodo nemažai Teisingumo Teismo išnagrinėtų bylų, susijusių su teisinių paslaugų teikimą valstybėse narėse reglamentuojančiomis sąlygomis. Tose bylose abu interesai buvo kartu nurodomi kaip privalomieji bendrojo intereso pagrindai, kuriais galima pateisinti šios pagrindinės laisvės ribojimą ir kuriuos Teisingumo Teismas patvirtino.

12 Žr. šios išvados 29 punktą.

13 1988 m. vasario 25 d. sprendimas (427/85, EU:C:1988/98). Kursyvu išskirta mano.

14 Išvadoje byloje *Lahorgue* (C-99/16, EU:C:2017:107, 56 punktas) generalinis advokatas M. Wathelet nurodė, kad egzistuoja bendra advokato vaidmens Sąjungos teisinėje sistemoje samprata: jis prisideda prie teisingumo vykdymo ir visiškai nepriklausomai ir vadovaudamasis viršesniais teisingumo interesais turi teikti klientui reikalingą teisinę pagalbą. Ši apsauga suteikiama mainais už profesinę drausmę, kuri yra privaloma ir kontroliuojama bendrojo intereso sumetimais.

40. Pirmiausia norėčiau atkreipti dėmesį į sujungtas bylas, kuriose buvo priimtas Sprendimas *Cipolla ir kt.*[15]; jame Teisingumo Teismas konstatavo, kad „viena vertus, vartotojų, o būtent teisinių paslaugų, kurias teikia su teisminėmis institucijomis susiję asmenys, gavėjų apsauga ir, antra vertus, geras teisingumo vykdymas yra tikslai, kurie gali būti pripažinti laisvės teikti paslaugas apribojimą galinčiais pateisinti privalomais bendrojo intereso pagrindais“. Taip pat reikia priminti, kad byloje, kurioje priimtas Sprendimas *Reisebüro Broede*[16], Teisingumo Teismas pažymėjo, kad „profesinių taisyklių, be kita ko, veiklos organizavimo, kvalifikacijos, profesinės etikos, kontrolės ir atsakomybės taisyklių, taikymas advokatams užtikrina, kad galutiniams teisinių paslaugų vartotojams ir geram teisingumo vykdymui būtų suteikiamos būtinos sąžiningumo ir patirties garantijos“. Ne taip seniai byloje, kurioje priimtas Sprendimas *Lahorge*[17], Teisingumo Teismas konstatavo, kad „besibylinėjančio asmens, kaip galutinio teisinių paslaugų gavėjo, apsauga ir geras teisingumo vykdymas, be kita ko, susiję su paslaugų teikėjo kontrolės reikalavimais“. Ši byla neturi jokios ypatybės, dėl kurios būtų galima daryti kitokią išvadą. Taigi iš šios jurisprudencijos kylantys principai turėtų būti taikomi nagrinėjamoje byloje.

41. Vadinasi, geras teisingumo vykdymas ir besibylinėjančio asmens kaip vartotojo apsauga yra privalomieji bendrojo intereso pagrindai Sąjungos teisinėje sistemoje, kuriais galima pateisinti pareigos dirbti drauge su nacionaliniu advokatu nustatymą vizituojančiam advokatui.

3. Airijos teisės aktuose nustatytų taisyklių, susijusių su pareiga dirbti drauge, nagrinėjimas atsižvelgiant į nurodomus interesus

42. Į klausimą, ar pareiga dirbti drauge su nacionaliniu advokatu yra veiksmingai pateisinama, atsižvelgiant į nurodomus interesus, reikia atsakyti nagrinėjant Airijos teisės aktuose numatytas taisykles, remiantis nustatytais objektyviais kriterijais. Kaip jau buvo nurodyta šioje išvadoje, Direktyvoje 77/249 sąvoka „dirbti drauge“ visai nepatikslinta, taip paliekant valstybėms narėms tam tikrą diskreciją perkėlimo į nacionalinę teisę lygmeniu, jeigu jos nuspręstų pasinaudoti joms Direktyvos 77/249 5 straipsnyje suteikta teise. Taigi teoriškai įmanomi įvairūs būdai dirbti drauge su nacionaliniu advokatu ir kai kurie iš jų gali riboti paslaugų teikimą labiau nei kiti.

43. Atrodo, kad dėl šios aplinkybės minėtas taisykles reikia išnagrinėti atsižvelgiant į objektyvius kriterijus, kad dėl galimai neįveikiamų kliūčių naudojimasis šia teise netaptų tik iliuzija. Tarp Teisingumo Teismo jurisprudencijoje pripažintų objektyvių kriterijų, kurie man atrodo reikšmingi šioje byloje nagrinėjamam atvejui, yra *nuoseklumo* ir *proporcingumo* reikalavimai, kuriuos reikia taikyti toliau[18]. Pagal suformuotą jurisprudenciją nacionalinės teisės aktais galima užtikrinti, kad nurodytas tikslas bus pasiektas, tik jeigu šie aktai iš tiesų atitinka ketinimą siekti šio tikslo nuosekliai ir sistemiškai[19]. Pagal proporcingumo principą pagrindinių laisvių apribojimai neturi viršyti to, kas būtina atitinkamam tikslui pasiekti[20]. Toliau nagrinėsiu tam tikrus Airijos teisės aktuose nustatytų taisyklių aspektus, kurių suderinamumas su Sąjungos teise, mano nuomone, kelia abejonių.

15 2006 m. gruodžio 5 d. sprendimas (C-94/04 ir C-202/04, EU:C:2006:758, 64 punktas).

16 1996 m. gruodžio 12 d. sprendimas (C-3/95, EU:C:1996:487, 38 punktas).

17 2017 m. gegužės 18 d. sprendimas (C-99/16, EU:C:2017:391, 35 punktas).

18 Kadangi, pirma, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo ir suinteresuotųjų šalių pastabos susijusios tik su *nuoseklumo* ir *proporcingumo* reikalavimais ir, antra, niekas neginčija Airijos teisės aktų leidėjo *gebėjimo* pasiekti šios išvados 36 punkte nurodytus tikslus, sutelksiu dėmesį į šių dviejų kriterijų analizę.

19 2012 m. liepos 19 d. Sprendimas *Garkalns* (C-470/11, EU:C:2012:505, 37 punktas); 2014 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Pfleger ir kt.* (C-390/12, EU:C:2014:281, 43 punktas); 2014 m. birželio 12 d. Sprendimas *Digibet ir Albers* (C-156/13, EU:C:2014:1756, 26 punktas) ir 2018 m. lapkričio 14 d. Sprendimas *Memoria ir Dall'Antonia* (C-342/17, EU:C:2018:906, 52 punktas).

20 2003 m. lapkričio 6 d. Sprendimas *Gambelli ir kt.* (C-243/01, EU:C:2003:597); 2005 m. spalio 27 d. Sprendimas *Komisija / Ispanija* (C-158/03, nepaskelbtas Rink., EU:C:2005:642, 48 punktas) ir 2018 m. gruodžio 19 d. Sprendimas *Stanley International Betting ir Stanleybet Malta* (C-375/17, EU:C:2018:1026, 76 punktas).

a) Dėl reikalavimo dirbti drauge su nacionaliniu advokatu, nepaisant to, kad besibylinėjantis asmuo gali atstovauti pats sau, nenuoseklumo

44. Įpareigojimas dirbti drauge su nacionaliniu advokatu, nepaisant to, kad besibylinėjantis asmuo gali atstovauti pats sau, yra vienas iš ryškiausių nagrinėjamų teisės aktų aspektų. Iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad ši galimybė kyla iš pagrindinės teisės kreiptis į teismus, be kita ko, į aukščiausiuosius teismus, užtikrinamos Airijos konstitucinėje teisėje. Skirtingai nei juridiniai asmenys, fiziniai asmenys gali „kaip bylos šalis atstovauti sau patys“ visuose procesuose, bet visais kitais atvejais, kai šaliai turi būti atstovaujama (bendrovių atveju) arba šalis pageidauja būti atstovaujama (fizinių asmenų atveju), ji privalo kaip atstovą įgalioti advokatą, kuriam teisėtai leidžiama praktikuoti Airijoje.

45. Šiuo klausimu reikia konstatuoti, kad Airijos teisės aktai labai panašūs į Vokietijos teisės aktus, Teisingumo Teismo nagrinėtus byloje, kurioje priimtas Sprendimas *Komisija / Vokietija*, nes pagal nacionalinę teisės sistemą besibylinėjantis asmuo šios valstybės narės teismuose tam tikrais atvejais buvo leidžiama atstovauti pačiam sau [21]. Kitas panašumas, kuris, mano nuomone, yra reikšmingas šios bylos aplinkybėmis, yra tas, kad Vokietijos teisės aktuose be jokių išimčių buvo numatytas įpareigojimas kaip atstovą įgalioti nacionalinį advokatą, jeigu besibylinėjantis asmuo atsisakytų teisės teisme gintis pats ir nuspręstų pasinaudoti kitoje valstybėje narėje įsisteigusio advokato paslaugomis.

46. Teisingumo Teismas nusprendė, kad tokiomis aplinkybėmis joks bendrojo intereso pagrindas negalėjo pateisinti į kitos valstybės narės advokatų sąrašą įrašytam advokatui, teikiančiam paslaugas pagal profesiją, nustatyto įpareigojimo dirbti drauge su Vokietijoje įsisteigusiu advokatu [22]. Taigi Teisingumo Teismas konstatavo, kad vizituojantis advokatas, kuris, vykdydamas bet kokią veiklą Vokietijos teismuose, taip pat privalo laikytis šioje valstybėje narėje taikytinų profesinių taisyklių, pagal Direktyvos 77/249 4 straipsnį negalėjo būti pagal Vokietijos teisės aktus įpareigotas dirbti drauge su bylą nagrinėjančiame teisme praktikuojančiu advokatu bylose, kurioms pagal šiuos teisės aktus nenustatyta privaloma advokato pagalba [23]. Teisingumo Teismas nusprendė, jog dėl to, kad Vokietijos teisės aktuose dėl juose vartojamų formuluočių abstraktumo šis įpareigojimas buvo taikomas ir tokioms byloms, jie prieštaravo Direktyvai 77/249 ir EEB 59 bei 60 straipsniams (dabar – SESV 56 ir 57 straipsniai) [24].

47. Reikia pažymėti, kad Teisingumo Teismas pakartojo šią jurisprudenciją byloje, kurioje priimtas Sprendimas *Komisija / Prancūzija* [25] ir kurioje nagrinėti Prancūzijos teisės aktai, pagal kuriuos vizituojantis advokatas taip pat buvo įpareigotas dirbti drauge su į Prancūzijos advokatų sąrašą įrašytu advokatu, kad galėtų vykdyti veiklą, kuriai pagal Prancūzijos teisę nereikalaujama privalomos advokato pagalbos [26]. Paprasčiau tariant, mano ką tik nurodytos esminės savybės, į kurias Teisingumo Teismas atkreipė dėmesį byloje, kurioje priimtas Sprendimas *Komisija / Vokietija* [27], taip pat buvo Prancūzijos teisės sistemoje. Atsižvelgiant į šią aplinkybę, Teisingumo Teismo verdiktas negalėjo būti kitoks. Būtent nurodydamas minėto sprendimo motyvus Teisingumo Teismas nusprendė, kad Prancūzijos Respublika neįvykdė jai pagal EEB 59 ir 60 straipsnius (dabar – SESV 56 ir 57 straipsniai) bei Direktyvą 77/249 tenkančių įpareigojimų [28].

21 1988 m. vasario 25 d. sprendimas (427/85, EU:C:1988:98, 13 punktas).

22 1988 m. vasario 25 d. Sprendimas *Komisija / Vokietija* (427/85, EU:C:1988:98, 14 punktas).

23 1988 m. vasario 25 d. Sprendimas *Komisija / Vokietija* (427/85, EU:C:1988:98, 15 punktas).

24 1988 m. vasario 25 d. Sprendimas *Komisija / Vokietija* (427/85, EU:C:1988:98, 15 punktas).

25 1991 m. liepos 10 d. sprendimas (C-294/89, EU:C:1991:302).

26 1991 m. liepos 10 d. Sprendimas *Komisija / Prancūzija* (C-294/89, EU:C:1991:302, 18 punktas).

27 1988 m. vasario 25 d. sprendimas (427/85, EU:C:1988:98, 13 punktas).

28 1991 m. liepos 10 d. Sprendimas *Komisija / Prancūzija* (C-294/89, EU:C:1991:302, 17–20 punktai).

48. Akivaizdu, kad Teisingumo Teismas grindė savo motyvus tuo, kad nagrinėjami nacionalinės teisės aktai buvo nenuoseklūs. Iš tiesų atrodo nelogiška teigti, kad, nors pagal vartotojų apsaugos ir gero teisingumo vykdymo tikslus neprieštaraujama, kad šalis atstovautų pati sau, jai vis dėlto turi būti neleidžiama pasinaudoti advokato, kuris turi teisę užsiimti savo profesija kitoje valstybėje narėje ir kuriam taikomi visi profesinės etikos įpareigojimai, susiję su jo profesiniu statusu, paslaugomis.

49. Taigi siūlau šioje byloje nagrinėjamam atvejui taikyti principus, nustatytus 1988 m. vasario 25 d. Sprendime *Komisija / Vokietija* (427/85, EU:C:1988:98) ir 1991 m. liepos 10 d. Sprendime *Komisija / Prancūzija* (C-294/89, EU:C:1991:302), ir nurodyti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui, kad jis turi griežtai įvertinti pagrindinėje byloje nagrinėjamus teisės aktus, atsižvelgdamas į nuoseklumo kriterijų, pateikiant jam šiuo tikslu būtinas aiškinimo gaires. Šioje išvadoje pateiktais argumentais siekiama padėti Teisingumo Teismui pateikti būtent tokias aiškinimo gaires.

b) Jeigu nacionalinėje teisėje besibylinėjančiam asmeniui nenumatyta galimybė būti atstovaujamam asmens, kuris nėra advokatas, tai nėra lemiamas veiksnys nustatant šios teisės nuoseklumą

50. Priešingai, nei teigia kai kurios suinteresuotosios šalys, t. y. *Law Society of Ireland* ir *General Council of the Bar of Ireland*, nesu įsitikinęs, jog tai, kad nacionalinės teisės aktuose aiškiai nenumatyta besibylinėjančio asmens galimybė būti atstovaujamam asmens, kuris nėra advokatas, yra lemiamas veiksnys nustatant šių nacionalinės teisės aktų nuoseklumą.

51. Minėtų šalių pateikiamas argumentas, kuriuo siekiama atmesti principų, kylančių iš 1988 m. vasario 25 d. Sprendimo *Komisija / Vokietija* (427/85, EU:C:1988:98), taikymą šioje byloje nagrinėjamam atvejui, grindžiamas tokiu šio sprendimo aiškinimu, pagal kurį Teisingumo Teismas laikė lemiama aplinkybę, kad pagal Vokietijos teisės aktus besibylinėjančiam asmeniui buvo leidžiama atstovauti pačiam sau arba būti atstovaujamam asmens, kuris nėra advokatas. Pagal tokius argumentus minėtų principų taikymas šioje byloje nagrinėjamu atveju nebūtų leistinas, atsižvelgiant į tai, kad pagal Airijos teisę toks atvejis nėra leidžiamas. Besibylinėjantis asmuo turėtų tik galimybę pasirinkti, ar atstovauti sau pačiam, ar būti atstovaujamam advokato.

52. Vis dėlto, kaip jau nurodžiau pirma šioje išvadoje [29], būtent dėl reikalavimo dirbti drauge su nacionaliniu advokatu, nepaisant besibylinėjančio asmens galimybės atstovauti sau pačiam, Teisingumo Teismas konstatavo, kad Vokietijos teisės aktai neatitiko nuoseklumo reikalavimo. Iš Sprendimo *Komisija / Vokietija* motyvų matyti, kad Vokietijos teisėje numatyta galimybė būti atstovaujamam asmens, kuris nėra advokatas, buvo tik papildoma aplinkybė, kuri sustiprino Teisingumo Teismo įsitikinimą [30]. Pirmosios aplinkybės pakanka siekiant konstatuoti nacionalinės sistemos taisyklių nenuoseklumą.

53. Tokį aiškinimą taip pat patvirtina Sprendimo *Komisija / Prancūzija* motyvai, iš kurių matyti, kad Teisingumo Teismo nagrinėtiems Prancūzijos teisės aktams buvo būdingi, be kita ko, abu minėti elementai, kai vizituojančio advokato buvo reikalaujama dirbti drauge su nacionaliniu advokatu, nepaisant besibylinėjančiam asmeniui suteiktos galimybės atstovauti pačiam sau, ir, beje, Teisingumo Teismas atkreipė dėmesį į šį aspektą. Iš tiesų tai, kad šis Prancūzijos teisės aktų ypatumas buvo paminėtas keletą kartų, rodo, kuris veiksnys atliekant analizę buvo lemiamas [31].

29 Žr. šios išvados 44–49 punktus.

30 Žr. 1988 m. vasario 25 d. sprendimą (427/85, EU:C:1988:98, 13 punktas ir rezoliucinė dalis), kuriame Teisingumo Teismas apibūdino Vokietijos teisę tiesiog kaip tokią, pagal kurią „nereikalaujama privalomos advokato pagalbos“, ir daugiau nieko nepatikslino.

31 Žr. 1991 m. liepos 10 d. Sprendimą *Komisija / Prancūzija* (C-294/89, EU:C:1991:302, 18 ir 19 punktai bei rezoliucinė dalis), kuriame Teisingumo Teismas apibūdino Prancūzijos teisę taip, kad pagal ją „nereikalaujama privalomos advokato pagalbos“, nepatikslindamas jos specifikos.

54. Darytina išvada, kad minėtų suinteresuotųjų šalių argumentai grindžiami klaidingu Teisingumo Teismo jurisprudencijos aiškinimu, kurį reikia atmesti. Vadinasi, tai, kad Airijos teisės aktai šiuo aspektu skiriasi nuo minėtose bylose nagrinėtų teisės aktų, nekliudo taikyti Teisingumo Teismo jurisprudencijoje nustatytų principų ir konstatuoti, kad Airijos teisės aktais šios išvados 36 punkte nurodytų tikslų nesiekiama nuosekliai.

c) Atrodo, kad pagal Airijos teisės aktus numatyta tik tai, kad besibylinėjančiam asmeniui gali atstovauti kitas asmuo nei advokatas

55. Neatsižvelgiant į pirma pateiktus samprotavimus, reikia pažymėti, kad Airijos teisės aktai neatrodo tokie aiškūs, kaip juos apibūdina minėtos suinteresuotosios šalys. Dėl kai kurių neatitikimų išdėstant teisinį pagrindą, kiek tai susiję su besibylinėjančio asmens galimybe būti atstovaujamam asmens, kuris nėra advokatas, esu linkęs manyti, kad į šį aspektą taip pat gali būti atsižvelgta nagrinėjant nacionalinių teisės aktų nuoseklumą.

56. Pirma, iš minėtų šalių rašytinių pastabų matyti, kad besibylinėjantis asmuo ne specialistas gali gauti ribotą pagalbą jeigu, pavyzdžiui, asmuo, kuris nėra įgaliotas jam atstovauti teisme, galėtų teikti konsultacijas arba fiksuoti informaciją. Šis asmuo, kuris Airijos teisėje vadinamas „McKenzie friend“, vis dėlto neturėtų teisės veikti kaip advokatas arba vesti bylos. Šią informaciją patvirtina prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nurodytos aplinkybės, pagal kurias aptariamas asmuo veiktų tik kaip administracinis padėjėjas, kad atitinkama šalis galėtų kuo geriau apsiginti. Toks „McKenzie friend“ neturėtų, be kita ko, teisės dalyvauti *Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas) kaip šalies atstovas. Vis dėlto jis galėtų dalyvauti ribotais atvejais, bet tik jeigu šalis, kuri atstovauja pati sau, turi negalią, kuri trukdo jai išdėstyti savo argumentus ir gintis.

57. Antra, ieškovas pagrindinėje byloje nurodo, jog Airijoje iš esmės įmanoma, kad besibylinėjančiam asmeniui ne specialistui atstovautų ne profesionalas, nors tai yra taisyklės išimtis. Kalbant konkrečiau, atrodo, kad toks atstovavimas gali būti leidžiamas retais atvejais, jeigu pati sau atstovaujanti bylos šalis to paprašo bylą nagrinėjančio teismo. Ieškovas pagrindinėje byloje nurodo, kad ši galimybė teisės aktuose nenumatyta ir labiau yra priskirta teismo diskrecijai. Reikėtų pažymėti, kad tokios pastabos grindžiamos *Attorney General* kaip suinteresuotosios šalies, be kitų, šioje byloje pateikta informacija. Taip pat reikia pažymėti, kad šią informaciją apie Airijos teismų sistemą Airijos vyriausybė aiškiai patvirtino raštu atsakydama į Teisingumo Teismo klausimą, kurį jis pateikė taikydamas proceso organizavimo priemones[32]. Taigi reikia remtis prielaida, kad šios pastabos teisingai atspindi Airijos teisės aktus.

58. Atsižvelgdamas į tai, kas konstatuota, esu linkęs pritarti vertinimui, kurį pateikė ieškovas pagrindinėje byloje, atkreipęs Teisingumo Teismo dėmesį į tai, kad pagal Airijos teisę, kaip ir byloje, kurioje priimtas 1988 m. vasario 25 d. Sprendimas *Komisija / Vokietija* (427/85, EU:C:1988:98), besibylinėjančiam asmeniui leidžiama būti atstovaujamam asmens, kuris nėra advokatas. Tai, kad tokia

32 Ieškovas pagrindinėje byloje ir Airijos vyriausybė nurodo *Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas) sprendimą byloje *Coffey v. The Environmental Protection Agency* [2014] 2 IR 125. Atrodo, kad galimybė leisti besibylinėjančiam asmeniui ne specialistui būti atstovaujamam ne profesionalo kyla iš šio sprendimo 38 straipsnio.

galimybė Airijoje numatyta tik išimtinėmis aplinkybėmis, nekliudo lyginti nacionalinių teisinių sistemų. Priešingai, kaip teisingai pažymi ieškovas pagrindinėje byloje, tai, kad asmeniui atstovauja ne teisės specialistai, ir Vokietijoje yra taisyklės išimtis, kurią leidžiama taikyti tik tuo atveju, jeigu pagal viešąjį gero teisingumo vykdymo interesą nereikalaujama, kad asmeniui atstovautų teisės specialistas [33].

59. Taigi, su sąlyga, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas įvertins nacionalinę teisę, reikia konstatuoti, kad besibylinėjančio asmens galimybė būti atstovaujamam asmens, kuris nėra advokatas, yra aplinkybė, į kurią taip pat galima atsižvelgti nagrinėjant Airijos teisės aktų nuoseklumą.

d) Proceso normų svarba „common law“ sistemoje nagrinėjant atitiktį

1) Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo ir kai kurių suinteresuotųjų šalių argumentų santrauka

60. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas kelia klausimą, ar Airijos teismų sistema, kuri grindžiama *common law*, galėtų būti kliūtis taikyti iš 1988 m. vasario 25 d. Sprendimo *Komisija / Vokietija* (427/85, EU:C:1988:98) kylančius principus šiai bylai, kaip teigia kai kurios suinteresuotosios šalys. Šiuo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas paaiškina, kad pagal Airijos teismų sistemą šalių advokatai turi atlikti būtiną teisinę paiešką ir nurodyti byloje posėdžiaujančiam teisėjui besibylinėjančiam asmeniui palankius (ir nepalankius) teisės aspektus, o teisėjo vaidmuo labiau pasyvus. Kitaip tariant, pagal proceso normas pareiga pateikti esminę teisinės informacijos dalį nustatoma šalims, kaip, atrodo, yra įprasta *common law* šalyse. Vis dėlto, jeigu besibylinėjantis asmuo nėra atstovaujamas advokato, šis vaidmuo tenka bylą nagrinėjančiam teisėjui. Tokiomis aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo problemą, kurią pastarasis atvejis kelia bylą nagrinėjančiam teismui, ir išreiškia savo abejones dėl galimybės leisti besibylinėjančiam asmeniui atsisakyti galimybės būti atstovaujamam advokato, ginantis pačiam arba pasitelkiant asmenį, kuris nėra advokatas pagal profesiją.

2) Atsakymas į argumentus, kuriais nurodoma, kad Airijos teisinei sistemai tariamai būdinga tam tikra specifika

i) Jurisprudencijos analizės išvadų apibendrinimas

61. Pirmiausia reikėtų konstatuoti, kad tokiais argumentais, grindžiamais tariama Airijos teisės sistemos specifika, iš tikrųjų siekiama kvestionuoti tai, kas būtent ir buvo įrodyta šioje išvadoje išanalizavus Teisingumo Teismo jurisprudenciją. Man atrodo akivaizdu, kad Airijos teisės aktams būdingos tos pačios esminės savybės, dėl kurių minėtose bylose Teisingumo Teismas nustatė Vokietijos ir Prancūzijos teisės aktų nenuoseklumą, t. y. reikalavimo dirbti drauge su nacionaliniu advokatu, nepaisant besibylinėjančiam asmeniui suteikiamos galimybės atstovauti pačiam sau [34]. Taip pat man nepavyksta nustatyti jokios Airijos teisės sistemos specifikos, palyginti su kitomis teisės sistemomis, kuri galėtų pateisinti kitokią išvadą, nei buvo padaryta minėtose bylose dėl nuoseklumo reikalavimo laikymosi.

33 Vokietijos civilinio proceso teisėje daromas skirtumas tarp „Bevollmächtigte“ ir „Beistand“, reglamentuojamų atitinkamai *Zivilprozessordnung* (Civilinio proceso kodeksas) 79 straipsnio 2 dalyje ir 90 straipsnyje. Apskritai jų funkcija yra atstovauti besibylinėjančiam asmeniui ir palaikyti jį teismuose ir abu jie turi galimybę pateikti pareiškimus besibylinėjančio asmens vardu, nors, žinoma, atitinkama jų kompetencija reikšmingai skiriasi. Tai nebūtinai yra teisės specialistai. Aiškiai numatyta, kad šiuos vaidmenis gali prisiimti pilnamečiai šeimos nariai. Tik „Bevollmächtigte“ turi būti advokatas, jeigu to reikalaujama pagal teisės aktus. „Beistand“ paprastai yra besibylinėjančiam asmeniui labai artimas asmuo, kuriuo jis visiškai pasitiki ir kuris gali išdėstyti bylos aplinkybes. Teismas gali neleisti jam dalyvauti, jeigu toks asmuo neatitinka teisės aktuose nustatytų kriterijų arba negali deramai pristatyti bylos (žr. Krüger, W., ir Rauscher, T. (dir.), *Münchener Kommentar zur Zivilprocezzordnung*, 6 leid., Miunchenas, C. H. Beck, 2020). Panašios nuostatos numatytos ir kituose proceso kodeksuose, pavyzdžiui, *Verwaltungsgerichtsordnung* (Administracinio proceso kodeksas) 67 straipsnio 2 ir 7 dalyse ir *Bundesverfassungsgerichtsgesetz* (Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymas) 22 straipsnio 1 dalyje (žr. Posser, H., ir Wolff, H. A. (dir.) *Kommentar zur Verwaltungsgerichtsordnung*, 54 leid., Miunchenas, C. H. Beck, 2020).

34 Žr. šios išvados 46–49 punktus.

62. Taip pat reikėtų pažymėti, jog tokiais argumentais iš esmės siekiama pabrėžti, kad Airijos teisės aktuose besibylinėjančiam asmeniui nenumatyta galimybė būti atstovaujamam asmens, kuris nėra advokatas. Šiuo klausimu pakanka priminti, kaip jau buvo nurodyta, kad, pirma, ši aplinkybė nėra lemiama nustatant nacionalinės teisės aktų nuoseklumą [35] ir, antra, priešingai, nei teigiama, atrodo, kad Airijos teisinėje sistemoje ši galimybė, kaip ir Vokietijos teisinėje sistemoje, numatyta išimties tvarka [36]. Kadangi šiais argumentais nepaneigiamos išvados, kurias padariau atlikdamas analizę, juos reikia atmesti. Vengdamas pasikartojimo darau nuorodą į su tuo susijusias mano pastabas.

ii) Dėl nurodomos „common law“ teismų sistemos specifikos

63. Atsižvelgiant į tai, reikėtų pažymėti, jog atrodo, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nori pasakyti, kad taisyklė „iura novit curia“ visiškai netaikoma *common law* teismų sistemoje arba bent jos taikymo sritis gana ribota, palyginti su Europos kontinentinės teisės sistema, jeigu byloje yra numatytas advokato atstovavimas. Vis dėlto abejoju, ar tokiam teiginiui galima taip kategoriškai pritarti. Dėl šios priežasties manau, kad šiuo klausimu reikia pateikti kelias glaustas pastabas.

64. Kaip generalinis advokatas F. Jacobs nurodė savo išvadoje sujungtose bylose *van Schijndel ir van Veen* (C-430/93 ir C-431/93) [37], „tikrai gali kilti pagunda teigti, kad tarp dviejų iš esmės skirtingų proceso teisės rūšių valstybėse narėse yra bazinis skirtumas: skirtumas tarp, *grosso modo*, kontinentinių sistemų ir Anglijos, Airijos bei Škotijos sistemų. Laikantis tokio požiūrio, kontinentinėse sistemose teisėjas laikomas žinančiu teisę („iura novit curia“ arba „curia novit legem“); jis turi taikyti atitinkamas teisės normas faktinėms aplinkybėms, kurias jam pateikia šalys („da mihi factum, dabo tibi ius“), ir prireikus jis šiuo tikslu pats atlieka teisinę analizę. Tačiau Anglijos, Airijos ir Škotijos teisės sistemose teismo vaidmuo yra ne toks aktyvus ar netgi pasyvus: proceso teisė bendrai grindžiama prielaida, kad teismas savarankiškai neturi žinių apie teisę, kad jis yra priklausomas nuo šalių atstovų pateiktų argumentų ir kad jo funkcija iš esmės yra priimti sprendimą remiantis išimtinai jų argumentais. Kaip teigia vienas autorius, „bene labiausiai stebinanti Anglijos proceso teisės savybė yra ta, kad taisyklė „curia novit legem“ niekada nebuvo ir nėra Anglijos teisės dalis“ [38]. Man atrodo, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo argumentai, pagal kuriuos bylą nagrinėjantis teisėjas, nagrinėdamas ginčą dėl proceso normų, negali remtis savo paties teisinėmis žiniomis, grindžiami būtent tokia prielaida.

65. Vis dėlto reikia priminti, jog generalinis advokatas F. Jacobs užbaigė patikslindamas, kad „neretai atlikus išsamesnę analizę paaiškėja, kad tokie skirtingų teisės sistemų skirtumai yra *perdėti*“. Jis paaiškino, kad „net civiliniame procese, kur skirtumai yra arčiau tiesos (ši taisyklė beveik neturi reikšmės baudžiamajame procese arba administraciniuose teismuose, kur taikomi kitokie principai), *abiejų požiūrių atskyrimas sunkiai įsivaizduojamas*“ [39]. Generalinis advokatas F. Jacobs šiuo tikslu pateikė kelis konkrečius pavyzdžius, taip paneigdamas teiginį dėl tariamų skirtumų tarp *common law* teismų sistemos ir kontinentinių teismų sistemų.

35 Žr. šios išvados 50–54 punktus.

36 Žr. šios išvados 57 ir 58 punktus.

37 Generalinio advokato F. Jacobs išvada sujungtose bylose *van Schijndel ir van Veen* (C-430/93 ir C-431/93, EU:C:1995:185).

38 Generalinio advokato F. Jacobs išvada sujungtose bylose *van Schijndel ir van Veen* (C-430/93 ir C-431/93, EU:C:1995:185, 33 punktas).

39 Generalinio advokato F. Jacobs išvada sujungtose bylose *van Schijndel ir van Veen* (C-430/93 ir C-431/93, EU:C:1995:185, 34 punktas). Kursyvu išskirta mano.

66. Apskritai kalbant apie nurodomą Airijos teismų sistemos specifiką, reikėtų priminti, kad visų valstybių narių teisės sistemoms būdinga tam tikra specifika. Šiuo klausimu norėčiau nurodyti savo pirmines pastabas, kuriose kalbėjau apie turtingą Europos kultūrinį paveldą, įskaitant teisės tradicijas [40]. Atsižvelgiant į ESS 3 straipsnio 3 dalies ketvirtoje įtraukoje įtvirtintą Sąjungos pareigą gerbti turtingą savo kultūrų įvairovę, man atrodo, kad nebūtų tinkama suteikti „privilegijuotą“ statusą konkrečiai nacionalinei teismų sistemai kitų atžvilgiu. Toks požiūris akivaizdžiai prieštarautų valstybių narių lygybės prieš Sutartis principui, kurio Sąjunga turi laikytis pagal ESS 4 straipsnio 2 dalį.

67. Vis dėlto manau, kad toks požiūris taip pat nėra būtinas šioje byloje, nes Sąjungos teisės aktų leidėjas jau atsižvelgė į tokios įvairovės keliamus iššūkius teisinių paslaugų teikimo vidaus rinkos sukūrimui, suteikdamas valstybėms narėms teisę pagal Direktyvos 77/249 5 straipsnį reikalauti, kad kitoje valstybėje narėje įsisteigęs vizituojantis advokatas dirbtų drauge su nacionaliniu advokatu. Šio skirtingų valstybių narių teisės specialistų bendradarbiavimo tikslas yra būtent užtikrinti, kad būtų laikomasi atitinkamose teismų sistemose nustatytų reikalavimų, kartu kiek įmanoma leidžiant laisvai ir veiksmingai teikti teisines paslaugas. Iš tiesų kitoje valstybėje narėje įsisteigusio vizituojančio advokato galimybė prireikus ir, jeigu tai atrodo objektyviai pateisinama, pasikliauti nacionalinio advokato, turinčio reikalingų atitinkamos teismų sistemos žinių, patarimais yra pranašumas, kuris gali palengvinti jo prisitaikymą prie naujos profesinės aplinkos, taigi, padaryti tarpvalstybinį teisinių paslaugų teikimą įmanomą [41]. Atsižvelgiant į tai, kad Direktyvos 77/249 5 straipsnyje siekiama nustatyti mechanizmą, kuris leistų pakankamai atsižvelgti į galimą specifiką, susijusią su nacionalinėmis teisės tradicijomis, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui ir kai kurioms suinteresuotosioms šalims susirūpinimą keliantys klausimai man atrodo nepagrįsti.

68. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, laikausi nuomonės, kad nurodomų skirtumų tarp nagrinėjamų valstybių narių teismų sistemų nereikia nepamatuotai sureikšminti. Tai juo labiau pasakytina tokiu atveju, kaip nagrinėjamasis šioje byloje, kurioje nustatyta, kad pačios nagrinėjamos proceso taisyklės yra nenuoseklios. Manau, kad vietoj to Teisingumo Teismas turėtų skirti daugiau dėmesio aptariamų Airijos teisės aktų nuoseklumo ir proporcingumo nagrinėjimui.

e) Dėl Airijos teisės aktų besibylinėjantis asmuo gali atsidurti rizikingoje padėtyje, dėl kurios gali būti pažeista jo teisė į gynybą ir teisė kreiptis į teismą

69. Be to, remdamasis argumentais, susijusiais su proporcingumo kriterijumi, esu linkęs abejoti nagrinėjamų Airijos teisės aktų atitiktimi Sąjungos teisei. Kalbant konkrečiau, reikėtų pažymėti, kad besibylinėjančiam asmeniui tenka neišvengiamai pasirinkti, ar atstovauti pačiam sau, ar samdytis nacionalinį advokatą. Iš tiesų negalima pagrįstai teigti, kad besibylinėjančiam asmeniui nekliudoma pasinaudoti advokato „užsieniečio“, kuriuo jis pasitiki, paslaugomis (be to, kad dar reikia samdyti nacionalinį advokatą). Praktiniu požiūriu labai tikėtina, kad dėl prievolės padengti išlaidas, susijusias su būtinybe lygiagrečiai samdytis du advokatus, besibylinėjantis asmuo būtų priverstas gintis pats. Vis dėlto negalima atmesti, kad dėl to gali susiklostyti situacijos, kurios yra nepriimtinos teisės į gynybą ir teisės kreiptis į teismą požiūriu. Kaip rodo šioje byloje nagrinėjamo atvejo aplinkybės, t. y. ieškovo negalėjimas gintis pačiam ir mokėti dviem advokatams, besibylinėjančiam asmeniui kyla grėsmė patirti didelių rūpesčių, be kita ko, administraciniuose ginčuose, kuriuose jam tektų susidurti su valstybe ir dideliais jos ištekliais.

40 Žr. šios išvados 23 punktą.

41 Žr. šios išvados 23 ir 24 punktus.

70. Pritariu ieškovo pagrindinėje byloje argumentui, kad besibylinėjančio asmens padėtis taptų itin nepalanki, atsižvelgiant į teisinių paslaugų vartotojų apsaugą, jeigu dėl praktinio negalėjimo pasinaudoti tarpvalstybinių paslaugų teikėjo paslaugomis jis būtų priverstas teisme gintis pats ir patirti visus nepatogumus, kylančius dėl būtinybės gintis pačiam. Kaip teisingai nurodo ieškovas pagrindinėje byloje, šie besibylinėjantys asmenys atsiduria sunkioje padėtyje, kai kalbama apie *common law* teismų sistemos valstybes, kur daugiausia dėmesio skiriama teisme žodžiu pateiktiems argumentams [42].

71. Jeigu besibylinėjančiam asmeniui, kuris nėra profesionalas, tenka rinktis, ar atstovauti pačiam sau, ar būti atstovaujamam advokato, kuriuo jis pasitiki ir kurio paslaugos jį visiškai tenkino anksčiau, atsakymas į klausimą, kuri galimybė jam suteikia daugiausia apsaugos, yra akivaizdus. Akivaizdu, kad teisinių paslaugų vartotojų apsaugos ir gero teisingumo vykdymo interesams būtų pasitarnauta labiau, jeigu teisme galėtų dalyvauti advokatas, nesvarbu, ar tai būtų nacionalinis advokatas, ar kitoje valstybėje narėje įsisteigęs advokatas, kuris gali geriausiai pateikti aiškius ir reikšmingus teisinius argumentus ir užtikrinti, kad teismui būtų pateikta tinkama informacija [43].

72. Tokiomis aplinkybėmis man atrodo akivaizdu, kad idealus scenarijus, kuriuo būtų geriausiai atsižvelgiama į minėtus interesus, yra toks, kai besibylinėjantis asmuo gali pasikliauti savo pasirinkto advokato paslaugomis. Esant tokiam scenarijui, paisoma advokato ir kliento ypatingam santykiui būdingų principų, t. y. jų laisvės sudaryti sutartį principo, bet pirmiausia tarpusavio pasitikėjimo principo [44]. Jei tai nėra nacionalinis advokatas, t. y. jeigu jis įsisteigęs kitoje valstybėje narėje, o taip gali nutikti tarpvalstybinio pobūdžio bylose, iš esmės turėtų pakakti įsitikinimo, kad toks advokatas atitinka objektyvius kriterijus, iš kurių galima spręsti, kad jis gali pasirūpinti atstovavimu besibylinėjančiam asmeniui. Tokia priemonė man atrodo daug mažiau ribojanti proporcingumo požiūriu, nei vizituojančiam advokatui nustatyta pareiga dirbti drauge su nacionaliniu advokatu. Proporcingumo aspektą dar nagrinėsiu išsamiau. Kadangi toks nacionalinis advokatas dažnai jiems yra visiškai nepažįstamas, dėl įpareigojimo derinti veiksmus besibylinėjantis asmuo ir vizituojantis advokatas turėtų dėti dideles derinimo pastangas, ir tai galėtų tapti didele ir brangia administracine kliūtimi visoms šalims, o kai kuriais atvejais ji netgi galėtų atrodyti perteklinė. Vis dėlto teisė į veiksmingą teisminę apsaugą neturėtų priklausyti nuo asmens finansinių išteklių.

73. Iš pateiktų argumentų darytina išvada, kad nagrinėjamais Airijos teisės aktais gali būti daromas žalingas poveikis tikslui, kurį teoriškai jais norima pasiekti. Užuot užtikrinus veiksmingą galimybę kreiptis į teismą, jais labiau linkstama ją riboti, apribojant besibylinėjančio asmens pasirinkimo galimybes, taip galimai pažeidžiant jo teisę į gynybą.

42 Šiuo klausimu žr. Bakshi, P. M., „Pleadings: role and significance“, *Journal of the Indian Law Institute*, vol. 34, Nr. 3 (1992 m. liepos–rugsėjo mėn.), p. 355, kuris nurodo, kad tam, kaip teisme pateikiami argumentai, Anglijoje kadaise buvo teikiama labai daug reikšmės, todėl teisėjai ir advokatai skyrė tam dėmesio; Clark, C. E., „History, Systems and Functions of Pleading“, *Virginia Law Review* Nr. 11, 1925, p. 525 ir paskesni, kuris paaiškina, kad šalių argumentų pateikimo teisme sistema Anglijoje nusistovėjo po normandų užkariavimo ir yra tikras „mokslas“, kurį verta studijuoti; ir Thornburg, E. G., „Defining Civil Disputes: Lessons from Two Jurisdictions“, *Melbourne University Lew Review*, vol. 35, Nr. 1, 2011 m. lapkričio mėn., p. 211, kuris paaiškina, kad iš pradžių Anglijos „common law“ sistemoje buvo tik žodinė proceso dalis. Ir tik XV a. taip pat buvo numatyta proceso dalis, per kurią bylos šalims leista pateikti rašytines pastabas.

43 Kaip pažymėjo generalinis advokatas M. Bobek savo išvadoje sujungtose bylose *Uniwersytet Wrocławski ir Lenkija / REA* (C-515/17 P ir C-561/17 P, EU:C:2019:774, 103 punktas), „teisinis atstovavimas yra labai svarbus siekiant gero teisingumo vykdymo. Be tinkamo teisinio atstovavimo ieškovas gali neturėti galimybės pateikti visų būtinų argumentų savo naudai, o teisėjas – galimybės su jais susipažinti“. Šiuo klausimu žr. *Europos advokatams taikomų esminių principų chartiją ir Europos advokatų profesinės etikos kodeksą*, *op. cit.*, 11 išnaša, p. 7, 6 punktas, kuriame advokatas apibūdinamas, be kita ko, kaip „dalyvis, būtinas geram teisingumo vykdymui užtikrinti“. Taip pat žr. p. 9, (i) principą „Teisinės valstybės principo laikymasis ir prisidėjimas prie gero teisingumo vykdymo“.

44 Kaip generalinis advokatas M. Bobek priminė savo išvadoje sujungtose bylose *Uniwersytet Wrocławski ir Lenkija / REA* (C-515/17 P ir C-561/17 P, EU:C:2019:774, 111 punktas), „apibendrinant mano <…> žinias apie praktiką valstybėse narėse, teisinis atstovavimas pirmiausia yra privataus pasirinkimo klausimas ir jam taikoma (abipusė) sutarties laisvė. *Klientas gali laisvai pasirinkti savo advokatą, o advokatas iš esmės gali laisvai pasirinkti savo klientus*. *Santykiai grindžiami pasitikėjimu*. Bet koks kišimasis į šiuos santykius turėtų būti grindžiamas rimtomis priežastimis, dėl kurių yra aiški būtinybė „apsaugoti ieškovą nuo jo advokato“. Be to, jei kyla problemų, jas tinkamiau spręstų atitinkamos reguliavimo institucijos drausminėse ar kitose procedūros“. Kursyvu išskirta mano.

74. Žinoma, tai, ar tokia situacija susiklostys, priklauso nuo konkretaus atvejo aplinkybių. Lemiamas veiksnys yra tai, kaip nacionaliniai teismai taiko Airijos teisės aktus. Todėl neįmanoma tiksliai nustatyti, ar Airijos teisės aktais faktiškai pažeidžiama teisė į gynybą. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi juos išnagrinėti, taip pat atsižvelgdamas į šį aspektą.

f) Airijos teisės aktai taikomi bendrai ir jais pakankamai neatsižvelgiama į konkretaus atvejo aplinkybes

75. Nagrinėjamiems Airijos teisės aktams taip pat būdinga tai, kad jų *taikymo sritis yra bendra*, nes neatrodo, kad būtų nustatyta *kokia nors* įpareigojimo dirbti drauge su nacionaliniu advokatu *išimtis*. Dėl pačių teisės aktų *per didelio nelankstumo* arba dėl tokio jų nelankstumo nacionaliniams teismams juos taikant galėtų kilti problemų, susijusių su proporcingumo kriterijumi. Šį aspektą reikėtų išnagrinėti išsamiau.

76. Remiantis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo pateikta informacija, vizituojantis advokatas yra įpareigojamas nacionaliniams teismams pateikti pagal Airijos teisę praktikuojančio advokato, kuris būtų pasirengęs padėti, jeigu vizituojančiam advokatui prireiktų pagalbos nacionalinės teisės, praktikos ar proceso ir nacionalinių profesinės etikos taisyklių klausimais, vardą ir pavardę. Atrodo, kad pagal Airijos teisės aktus vizituojančiam advokatui ir nacionaliniam advokatui paliekama galimybė kiekvienu konkrečiu atveju apibrėžti savo atitinkamą vaidmenį, o tai leidžia minėtiems specialistams pakankamai sklandžiai valdyti bendradarbiavimą. Tokiomis aplinkybėmis neatrodo, kad paslaugų teikimo laisvės ribojimas viršytų tai, kas yra būtina nurodomiems bendrojo intereso tikslams pasiekti.

77. Teisingumo Teismo jurisprudencijoje galima rasti papildomą argumentą, kuris patvirtina tokių nacionalinės teisės aktų, kaip nagrinėjamieji šioje byloje, pagal kuriuos vizituojančiam advokatui ir nacionaliniam advokatui leidžiama *sklandžiai valdyti bendradarbiavimą*, proporcingumą. Iš sprendimų *Komisija / Vokietija* [45] ir *Komisija / Prancūzija* [46] matyti, kad „vizituojantis advokatas ir [nacionalinis] advokatas, kuriems abiem taikomos priimančiojoje valstybėje narėje galiojančios profesinės etikos taisyklės, turi būti laikomi *kartu nustatančiais* jiems suteiktus įgaliojimus *atitinkančias bendradarbiavimo taisykles*, laikydamiesi šių profesinės etikos taisyklių ir naudodamiesi savo profesine autonomija“. Minėtą ištrauką suprantu taip, kad Teisingumo Teismas iš esmės palankiai vertina nacionalinės teisės aktų priėmimą laikantis advokato profesijai tradiciškai pripažįstamos autonomijos ir besibylinėjančio asmens interesų. Atsižvelgiant į tai, norint apsaugoti minėtus interesus, reikalingas didelis lankstumas, kad būtų atsižvelgiama į konkretaus atvejo specifiką. Dėl kiekvienos bylos teisinių aspektų, advokatų specializacijos ir patirties bei besibylinėjančių asmenų pasitikėjimo jais įsikišimas turi būti tinkamas ir pritaikytas atitinkamai situacijai.

78. Nors Teisingumo Teismas pridūrė, jog „ši aplinkybė nereiškia, kad nacionalinės teisės aktų leidėjai negali nustatyti bendrų dviejų advokatų bendradarbiavimo pagrindų“, reikia patikslinti, kad, pirma, tai taikoma tik „bendram bendradarbiavimo pagrindui“ ir, antra, naudojimuisi šia kompetencija nustatyta sąlyga, kad „iš šių nuostatų kylantys įpareigojimai nebūtų neproporcingi atsižvelgiant į bendradarbiavimo pareigos tikslus“ [47]. Kadangi atrodo, kad Airijos teisės aktais šis advokatų tarpusavio bendradarbiavimas išsamiai nereglamentuotas, paliekant jiems laisvę patiems tuo pasirūpinti, nemanau, kad juos būtina nagrinėti atsižvelgiant į šias sąlygas.

45 1988 m. vasario 25 d. sprendimas (427/85, EU:C:1988:98, 24 punktas). Kursyvu išskirta mano.

46 1991 m. liepos 10 d. sprendimas (C-294/89, EU:C:1991:302, 31 punktas).

47 1988 m. vasario 25 d. Sprendimas *Komisija / Vokietija* (427/85, EU:C:1988:98, 25 punktas) ir 1991 m. liepos 10 d. Sprendimas *Komisija / Prancūzija* (C-294/89, EU:C:1991:302, 32 punktas).

79. Reikia daryti pirminę išvadą, kad Airijos teisės aktai *bendrai* atitinka proporcingumo principo reikalavimus. Iš tiesų jais įgyvendinama būtent tai, ką Teisingumo Teismas tuo metu laikė *idealiu požiūriu, kuriuo reikėtų vadovautis*, paliekant advokatams laisvę, laikantis šių profesinės etikos taisyklių ir įgyvendinant savo profesinę autonomiją, kartu nustatyti atitinkamą savo bendradarbiavimo tvarką pagal jiems suteiktus įgaliojimus.

80. Nors šie teisės aktai taikomi lanksčiai, pritariu daugelio suinteresuotųjų šalių, be kita ko, ieškovo ir Komisijos, nuomonei, kad *tam tikromis aplinkybėmis vizituojančio advokato pareiga dirbti drauge su nacionaliniu advokatu gali būti betikslė*. Turiu omenyje, pavyzdžiui, atvejį, kai advokatas „užsienietis“ dėl savo išsilavinimo ar profesinės patirties turi reikalingų žinių atstovauti besibylinėjančiam asmeniui ir ginti jį nacionaliniuose teismuose nagrinėjamose bylose. Be to, kai kurios bylos gali būti nesudėtingos ir advokatas „užsienietis“ galėtų pats su jomis susitvarkyti.

81. Manau, kad jei tokiomis aplinkybėmis būtų reikalaujama pasitelkti nacionalinio advokato paslaugas, jam tektų tik „simbolinis“ vaidmuo, t. y. visiškai nereikalingas nei teisingumo, nei besibylinėjančio asmens poreikiams tenkinti. Vis dėlto šioje išvadoje jau minėti finansiniai ir praktiniai sunkumai besibylinėjančiam asmeniui ir vizituojančiam advokatui išliktų tie patys. Vadinasi, jeigu šiuo reikalavimu pirma apibūdintomis sąlygomis aiškiai viršijama tai, kas yra būtina Airijos teisės aktais saugomiems teisėtiems interesams užtikrinti, jį reikėtų laikyti neproporcingu.

82. Tokie argumentai taikomi visų pirma tokiomis aplinkybėmis, kaip pagrindinėje byloje, kai neginčijama, kad ieškovui atstovaujantis advokatas, nors ir įgijęs profesinę kvalifikaciją Vokietijoje, daugiau kaip dešimt metų užsiėmė advokato veikla Airijoje pagal 1998 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 98/5/EB, skirtą padėti teisininkams verstis nuolatine advokato praktika kitoje valstybėje narėje nei ta, kurioje buvo įgyta kvalifikacija[48], jam suteikiamas teises. Reikia pažymėti, kad Direktyva 98/5 siekiama įgyvendinti EEB 57 straipsnyje (dabar – SESV 53 straipsnis) įtvirtintą įsisteigimo teisę. Priešingai nei laisvė teikti paslaugas, kuria naudodamasis paslaugų teikėjas gali *laikinai* vykdyti veiklą valstybėje narėje, kurioje teikiama paslauga, tokiomis pačiomis sąlygomis, kurios taikomos jos pačios piliečiams, įsisteigimo teisė apima teisę pradėti savarankišką veiklą ir ja užsiimti, taip pat teisę steigti ir valdyti įmones siekiant pastoviai ir nepertraukiamai vykdyti *nuolatinę* veiklą tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir nustatytosios įsisteigimo valstybės narės teisėje jos pačios nacionaliniams subjektams.

83. Man atrodo, kad tokiomis aplinkybėmis galima pagrįstai tikėtis, kad advokatas „užsienietis“ tam tikru mastu išmanytų priimančiosios valstybės narės teisės sistemą, įskaitant jos nacionalinę teisę ir profesinės etikos taisykles. Tada galima daryti prielaidą, kad jis galės užsiimti advokato profesija pakankamai savarankiškai.

84. Tokiomis aplinkybėmis reikėtų pažymėti, jog Direktyvos 98/5 14 konstatuojamoji dalis patvirtina tokį vertinimą, nes iš jos aiškiai matyti, kad, pirma, „priimančioji valstybė narė turi atsižvelgti į bet kokią profesinę patirtį, įgytą jos teritorijoje“, ir, antra, „gali būti pagrįstai manoma, kad [advokatas iš kitos valstybės narės], trejus metus efektyviai ir reguliariai vertęsis veikla priimančiosios valstybės narės teisės, įskaitant [Sąjungos] teisę, srityje priimančiojoje valstybėje narėje, įgijo gebėjimus, būtinus visapusiškai integruotis į tos valstybės advokato profesiją“. Jeigu ieškovo advokatas atitiktų Direktyvoje 98/5 nustatytas sąlygas, neturėtų kilti jokių abejonių dėl jo integravimosi, kiek tai susiję su advokato profesija Airijoje.

48 OL L 77, 1998, p. 36; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 6 sk., 3 t., p. 83.

85. Taip pat reikia atsižvelgti į tai, kad šis advokatas jau atstovavo ieškovui nacionaliniuose teismuose ir Teisingumo Teisme, byloje, kurios esmė buvo susijusi su Sąjungos teise[49], o ne nacionaline teise, ir kurioje nagrinėti klausimai buvo susiję su išlaidomis ir galimu žalos atlyginimu dėl Sąjungos teisės nuostatų pažeidimo, t. y. klausimai, kuriems nereikia esminės nacionalinio advokato pagalbos.

86. Vadinasi, pagrindinės bylos aplinkybės, regis, suteikia pagrindą laikytis labiau sąlyginio požiūrio, bet nustatytas faktines aplinkybes turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas. Šis teismas turi patikrinti, ar nagrinėjamais Airijos teisės aktais pakankamai atsižvelgiama į nagrinėjamo atvejo aplinkybes ir prireikus ar, atsižvelgiant į šias aplinkybes, šiuos teisės aktus reikėtų taikyti lanksčiau, o gal net taikyti pareigos dirbti drauge išimtį.

87. Dėl klausimo, kokius tiksliai kriterijus prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi taikyti, siekdamas nustatyti, ar konkrečiu atveju gali būti taikoma pareiga dirbti drauge, reikia pažymėti, kad tai yra jo ketvirtojo prejudicinio klausimo dalykas. Dabar aiškumo sumetimais reikėtų išsamiau išnagrinėti šį klausimą, atliekant atitinkamą jo analizę.

88. Šiuo analizės etapu pakanka nurodyti, kad pareiga dirbti drauge neatrodo neproporcinga tiek, kiek ja reikalaujama tik to, kad nacionaliniams teismams būtų nurodytas pagal Airijos teisę praktikuojančio advokato, kuris būtų prieinamas siekiant prireikus teikti pagalbą vizituojančiam advokatui, vardas ir pavardė, paliekant profesionalams laisvę kiekvienu konkrečiu atveju patiems apibrėžti kiekvieno iš jų atitinkamą vaidmenį.

89. Vis dėlto abejoju dėl tokios pareigos proporcingumo, jeigu paaiškėtų, kad ji pernelyg griežta, kad būtų galima pakankamai atsižvelgti į įvairius konkretaus atvejo aspektus, kuriuos jau minėjau, pateikdamas pastabas šioje išvadoje. Jeigu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas Airijos teisės aktus aiškintų taip, kad jie atitinka proporcingumo principą, tai galėtų padėti išvengti jų nesuderinamumo su Sąjungos teise.

4. Atsakymas į pirmąjį, antrąjį ir trečiąjį prejudicinius klausimus

90. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, laikausi nuomonės, kad valstybė narė gali pasinaudoti Direktyvos 77/249 5 straipsnyje numatyta galimybe tik jeigu šioje direktyvoje numatytas šaliai nustatytas apribojimas yra pateisinamas privalomuoju bendrojo intereso pagrindu ir jeigu jis yra tinkamas ir proporcingas šiam tikslui pasiekti. Nors įvertinti, ar iš tiesų taip yra, turi nacionalinis teismas, jeigu Direktyvoje 77/249 numatyta šalis siekia atstovauti asmeniui, kuris turi teisę bylą nagrinėjančiame teisme atstovauti pats sau, neatrodo, kad toks apribojimas leistų nuosekliai pasiekti tokį tikslą.

91. Taip pat manau, kad tuo atveju, kai yra iš esmės tinkama pasinaudoti Direktyvos 77/249 5 straipsnyje numatyta galimybe, tokia sistema, kaip numatytoji Airijos teisėje, pagal kurią reikalaujama tik to, kad nacionaliniams teismams būtų pateiktas pagal Airijos teisę praktikuojančio advokato, kuris būtų prieinamas siekiant prireikus teikti pagalbą vizituojančiam advokatui, vardas ir pavardė, paliekant vizituojančiam advokatui ir nacionaliniam advokatui laisvę kiekvienu konkrečiu atveju apibrėžti savo atitinkamą vaidmenį, laisvė teikti paslaugas ribojama proporcingai.

49 Reikėtų pažymėti, kad byla *Klohn* (C-167/17), kurioje advokatas atstovavo ieškovui pagrindinėje byloje Teisingumo Teisme, buvo susijusi su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, kurį pateikė *Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas), t. y. prašymą priimti prejudicinį sprendimą šioje byloje pateikęs teismas, ir 1985 m. birželio 27 d. Tarybos direktyvos 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo (OL L 175, 1985, p. 40; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 1 t., p. 248), iš dalies pakeistos 2003 m. gegužės 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/35/EB (OL L 156, 2003, p. 17; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 7 t., p. 466), išaiškinimu.

C. Dėl ketvirtojo prejudicinio klausimo

1. Dėl būtinybės pateikti Sąjungos teisę atitinkantį nacionalinės teisės aktų aiškinimą, kad būtų laikomasi proporcingumo principo

92. Ketvirtuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas prašo paaiškinti kitoje valstybėje narėje įsisteigusiam vizituojančiam advokatui nustatytą pareigą dirbti drauge su nacionaliniu advokatu. Jis siekia išsiaiškinti, ar, atsižvelgiant į Sąjungos teisę, tokį įpareigojimą leidžiama nustatyti visais atvejais, o jeigu ne, tai į kokius veiksnius nacionaliniam teismui reikia atsižvelgti nustatant, ar tokia pareiga gali būti nustatoma konkrečiu atveju.

93. Kaip jau paaiškinau analizuodamas pirmuosius tris prejudicinius klausimus, tokia sistema, kaip numatyta Airijos teisėje, atsižvelgiant į nustatyto bendradarbiavimo taisykles, paslaugų teikimo laisvė ribojama proporcingai. Vis dėlto reikėtų patikslinti, kad tokia išvada grindžiama prielaida, jog Direktyvos 77/249 5 straipsnyje numatyta galimybe absoliučiai būtina pasinaudoti tam, kad būtų pasiekti nagrinėjamais teisės aktais numatyti tikslai, t. y. būtinybė užtikrinti besibylinėjančio asmens apsaugą ir gerą teisingumo vykdymą.

94. Abejonių dėl Airijos teisės aktų, kuriais Direktyvos 77/249 5 straipsnis perkeliamas į nacionalinę teisę, nustatant pareigą dirbti drauge, proporcingumo kyla todėl, kad jie, regis, taikomi visais atvejais, pakankamai neatsižvelgiant į konkretaus atvejo aplinkybes. Jau atkreipiau dėmesį, kad tam tikromis aplinkybėmis tokia pareiga gali būti betikslė. Atsižvelgiant į tai, kiek tokia priemone ribojamas naudojimasis paslaugų teikimo laisve, man atrodo akivaizdu, kad ją reikia laikyti neproporcinga, todėl nesuderinama su Direktyvos 77/249 5 straipsniu, kaip jis yra išaiškintas atsižvelgiant į SESV 56 straipsnį, jeigu ji būtų taikoma griežtai, nenumatant galimybės taikyti išimčių, jeigu vizituojančiam advokatui teikiant paslaugas byloje be nacionalinio advokato pagalbos nekiltų grėsmė taikomiems privalomiesiems bendrojo intereso pagrindams.

95. Kaip viena iš tokių aplinkybių paminėtinas, be kita ko, atvejis, kai vizituojantis advokatas dėl savo kvalifikacijos ar profesinės patirties turi reikalingų žinių atstovauti besibylinėjančiam asmeniui ir ginti jį nacionaliniuose teismuose nagrinėjamose bylose. Taip pat reikėtų paminėti bylas, kurios nėra sudėtingos ir kuriose nacionalinio advokato dalyvavimas nereikalingas. Visiems šiems atvejams bendra tai, kad vizituojantis advokatas paprastai gali pats atstovauti besibylinėjančiam asmeniui, kartu užtikrindamas minėtus teisėtus interesus.

96. Manau, kad, remiantis pirma išdėstytais argumentais, svarbu nustatyti objektyvius kriterijus, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas galėtų neabejodamas nuspręsti, kokiais atvejais pareigą dirbti drauge reikėtų taikyti lanksčiau arba, atsižvelgiant į konkretų atvejį, netgi taikyti jos išimtį. Taip prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas galėtų įgyvendinti proporcingumo principą tais atvejais, kai tai atrodo reikalinga. Pateikiant Sąjungos teisę atitinkantį nacionalinės teisės aktų aiškinimą remiantis minėtais kriterijais būtų užtikrinta jų atitiktis Sąjungos teisei.

2. Dėl kriterijų, kuriuos prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turėtų taikyti aiškindamasis, ar reikia nustatyti pareigą dirbti drauge

97. Pirma grupė kriterijų, kuriais remdamasis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas galėtų nustatyti, ar pareiga dirbti drauge yra proporcinga nacionalinės teisės aktais užtikrinamiems teisėtiems interesams, susijusi su Airijoje vizituojančio advokato *išsilavinimu* ir *profesine patirtimi*. Galimai baigtos šios valstybės narės teisės studijos ir stažuotės gali suteikti naudingos informacijos apie jo profesinę kompetenciją materialinės ir proceso teisės, teisinės terminologijos ir profesinės etikos taisyklių srityje. Tai, kad kiti tos pačios valstybės narės teismai jau yra leidę atstovauti besibylinėjančiam asmeniui nagrinėjamoje byloje (arba susijusiose bylose), taip pat gali būti reikšminga.

98. Antra grupė reikšmingų kriterijų apima *procedūros pobūdį*, *bylos sudėtingumą* ir *taikytinos teisės sritį*. Bylos, kurios nėra labai sudėtingos ir kuriose nacionalinio advokato dalyvavimas nėra neišvengiamai būtinas, galėtų būti patikėtos vien vizituojančiam advokatui. Be to, bylose, kurioms taikoma tarptautinė teisė ar Sąjungos teisė, galbūt nebūtina numatyti nacionalinio advokato dalyvavimo, atsižvelgiant į tai, kad šios teisės sritys, turint omenyje jų pobūdį, peržengia vien nacionalinės sistemos ribas. Vis dėlto, jeigu bylai taikoma tik Airijos teisė ir dėl to joje gali būti reikalinga tam tikro lygio specializacija, tada nacionalinio advokato aktyvesnis dalyvavimas gali būti reikalingas.

99. Toks objektyvių kriterijų sąrašas tikrai nėra baigtinis ir juo siekiama tik parodyti aplinkybes, kuriomis galima grįsti lankstesnį požiūrį, kai reikia nustatyti, ar konkrečiu atveju turi būti nustatoma pareiga dirbti drauge. Be to, reikia pažymėti, kad taikytini kriterijai yra orientaciniai, nes prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, įgyvendindamas jam suteiktą diskreciją, pats nustatys bylos aplinkybes. Kalbant apie konkrečią procedūrą, kuria reikėtų vadovautis, manau, kad tvarkos reglamentavimą derėtų patikėti kompetentingoms nacionalinėms institucijoms. Atsižvelgiant į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo kompetenciją pagal Airijos teisę, man atrodo, kad jis turėtų galėti taikyti analogišką teismų praktikoje suformuotą procedūrą kaip ir tuo atveju, kai besibylinėjantis asmuo, kuris nėra specialistas, prašo būti atstovaujamas ne profesionalo [50].

100. Be to, siūlomo požiūrio pranašumas tas, kad jį taikant būtų deramai atsižvelgta į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo išreikštą susirūpinimą, susijusį su rizika, kad byloje tektų leisti dalyvauti asmeniui, kuris neužtikrintų gero teisingumo vykdymo ir veiksmingos besibylinėjančio asmens reikalavimų. Pats patikrindamas, ar kitoje valstybėje narėje įsisteigęs vizituojantis advokatas realiai atitinka kriterijus, galinčius patvirtinti kompetenciją, kurios pakanka, kad būtų galima prisiimti atsakomybę už atstovavimą besibylinėjančiam asmeniui jo nagrinėjamoje byloje, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas galės įsitikinti, ar deramai atsižvelgiama į minėtus teisėtus interesus.

3. Atsakymas į ketvirtąjį prejudicinį klausimą

101. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, darau išvadą, kad jeigu Teisingumo Teismas nuspręstų, jog pagal Airijos teisės sistemą leidžiama nustatyti Direktyvos 77/249 5 straipsnyje įtvirtintą pareigą, vis dėlto atrodo, kad būtų neproporcinga šį požiūrį taikyti siaurai, nenumatant galimybės taikyti išimtis, jeigu dėl vizituojančio advokato, pageidaujančio vesti bylą be pagalbos, teikiamų paslaugų nekyla grėsmės privalomiesiems bendrojo intereso pagrindams. Priešingai, pagal tokią sistemą turi būti galima atsižvelgti į konkrečias bylos aplinkybes, konkretų atitinkamo paslaugų teikėjo išsilavinimą ir patirtį, procedūros, kurioje šis paslaugų teikėjas ketina dalyvauti, pobūdį, bylos sudėtingumą ir taikytinos teisės sritį.

VI. Išvada

102. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti į *Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas, Airija) pateiktus prejudicinius klausimus:

– valstybė narė gali pasinaudoti 1977 m. kovo 22 d. Tarybos direktyvos 77/249/EEB, skirtos padėti teisininkams veiksmingai naudotis laisve teikti paslaugas, 5 straipsnyje numatyta galimybe, tik jeigu šioje direktyvoje numatytas šaliai nustatytas apribojimas yra pateisinamas privalomuoju bendrojo intereso pagrindu ir jeigu jis tinkamas ir proporcingas šiam tikslui pasiekti. Nors įvertinti, ar iš

50 Žr. šios išvados 57 punktą.

tiesų taip yra, turi nacionalinis teismas, jeigu Direktyvoje 77/249 numatyta šalis siekia atstovauti asmeniui, kuris turi teisę bylą nagrinėjančiame teisme atstovauti pats sau, neatrodo, kad toks apribojimas leistų nuosekliai pasiekti tokį tikslą.

– Tais atvejais, kai yra iš esmės tinkama pasinaudoti Direktyvos 77/249 5 straipsnyje numatyta galimybe, tokia sistema, kaip numatytoji Airijos teisėje, pagal kurią reikalaujama tik to, kad nacionaliniam teismui būtų nurodytas advokatas, kuriam leidžiama jame vesti bylą ir kuris sutiko dalyvauti procese, laisvė teikti paslaugas ribojama proporcingai.

– Vis dėlto būtų neproporcinga tokį požiūrį taikyti siaurai, nenumatant galimybės taikyti išimtis, jeigu dėl vizituojančio advokato, pageidaujančio vesti bylą be pagalbos, teikiamų paslaugų nekyla grėsmės privalomiesiems bendrojo intereso pagrindams. Priešingai, pagal tokią Airijos teisėje numatytą sistemą turi būti galima atsižvelgti į konkrečias bylos aplinkybes, konkretų atitinkamo paslaugų teikėjo išsilavinimą ir patirtį, procedūros, kurioje šis paslaugų teikėjas ketina dalyvauti, pobūdį, bylos sudėtingumą ir taikytinos teisės sritį.